

BIBLIOTECA
C. C.
P. M. R.
Nr. III, 1713

Un proiect de constituție inedit al lui Cuza Vodă dela 1863.

DE
IOAN C. FILITTI

311393

EXTRAS DIN ANUARUL INSTITUTULUI
DE ISTORIE NAȚIONALĂ, VOLUMUL V.

CLUJ
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „ARDEALUL“
1 9 2 9

cuza voda
9(498), 1863"
242.4(498), 1863"

1713

BIBLIOTECA
C. C.
P. M. R.
Nr. _____

822/05

Un proiect de constituție inedit
al lui Cuza Vodă dela 1863.

12/11/67

B.C.U. Bucuresti

C20055186

~~12/11/67~~

Un proiect de constituție inedit al lui Cuza Vodă dela 1863

de Ioan C. Filitti

I.

Cu dreptate a spus istoricul A. D. Xenopol că legea rurală a fost cuiul în jurul căruia s'a învârtit cârmuirea internă a lui Cuza Vodă.¹⁾

Exproprierea moșiilor pentru a improprietări pe țărani, fusese înscrisă la 1848 în programul lui Mihai Kogălniceanu și în acel al revoluționarilor munteni, dar dintre aceștia din urmă nu stăruise efectiv și necurmat pentru înfăptuire, decât Niculae Bălcescu²⁾. Totuși, discuțiile ce se urmaseră atunci la București, în comisia mixtă de proprietari și țărani, fuseseră suficiente pentru a semăna în sufletele proprietarilor o adâncă îngrijorare.³⁾

Această temere sporise apoi, în ajunul deschiderii divanului ad-hoc, pentru că, în conformitate cu dispozițiile electorale⁴⁾ din firmanul pentru convocarea lor, aveau să fie reprezentate în ele toate stările sociale, deci și țărăniimea. Două manifeste ale comitetului central al unirei din București, în Martie și Aprilie 1857, crezuseră necesar să liniștească pe alegători, asigurându-i că divanul ad-hoc având să fie compus în mare majoritate din proprietari, nu putea exista nici o teamă că ar lua măsuri care să vatăme proprietatea⁵⁾.

În divanul ad-hoc al Moldovei care, spre deosebire de al Munteniei, intrase și în discutarea reformelor interne ce

¹⁾ Domnia lui Cuza Vodă. Iași, 1903. vol. I p. 412.

²⁾ Cf. Studiul meu Originele democrației române, în *Viata Românească* 1923, Ianuarie, p. 25 și Fevruarie p. 190—1.

³⁾ Anul 1848 în Principatele române, III.

⁴⁾ D. A. Sturdza, Ghenadie Petrescu și D. C. Sturdza, *Acte și documente privitoare la Istoria renașterii României*, III. 1049—1052.

⁵⁾ *Ibid.* IV. 142 (Acad. ms. 4789). IX. 489.

ar fi de dorit, se formulaseră totuși și unele propuneri favorabile țărănimii ¹⁾. Din desbaterile de atunci se putea vedea că marea majoritate a boerimii nu era călăuzită, în cercetarea problemei agrare, de preocupare de clasă sau de egoism, ci, pe de o parte, de grija salvărdării însuși principiului proprietății, privit ca principiu de ordine, amenințat de propovăduiri ce puteau deveni subversive în niște minți primitive, iar pe de altă parte, de considerații relative la propășirea economică a țării, prin dezvoltarea agriculturii, considerații în care interesul individual se imbină cu atât mai mult cu cel general cu cât, pe atunci, averea acumulată era încă reprezentată aproape exclusiv prin proprietatea rurală.

Din teama de expropriere derivase alta, anume aceea a lărgirii dreptului de vot în așa chip încât să se ajungă la o adunare care să voteze exproprierea. Această temere s'a manifestat și ea în desbaterile divanelor ad-hoc ale amânduror Principatelor. Clasa conducătoare, chiar așa zisii reacționari, erau de acord, dovadă proiectul de Constituție dela 1857 al lui Barbu Vodă Știrbei ²⁾ și manifestul tot de atunci semnat de Barbu Catargi și de alți conservatori ³⁾, să ceară nu numai unirea și Domn străin, dar și guvern reprezentativ, egalitatea înaintea legii și serviciilor publice, dreptul pentru fiecare de a ocupa orice funcții ale Statului, cu singura restricție a selecțiunii firești. Dar, s'a accentuat cu îngrijire în divanul ad-hoc că egalitatea înaintea legii nu implica votul obștesc. Este de observat dealtfel că chiar la 1848, din trei proiecte electorale, numai cel din urmă, dela 14 Iulie, când revoluția se simțea amenințată, admisesese colegiul unic și votul universal, dar și atunci cu două trepte. Pentru votul universal și direct nu se pronunțase decât N. Bălcescu ⁴⁾. Ceeace se admise apoi în diva-

¹⁾ Socotința minorității comitetului proprietarilor mari *ibid.* VI, 1,863; aceea a lui Rosetti-Tețcanu (*ibid.* 865); a lui Teriachiu (*ibid.* 890); și a lui C. Negri (*ibid.* 893).

²⁾ Iorga, *Correspondența lui Știrbei Vodă*, I. 323.

³⁾ *Doc. Renașterii* IV. 175.

⁴⁾ *Anul 1848*, II, 496 nota.

nul ad-hoc; fusese numai principiul, înscris și în art. 24 al tratatului de la Paris pe baza căruia se convocaseră divanele ad-hoc, al unei singure adunări, întocmite pe bazele destul de largi ca să reprezinte toate stările și toate interesele. Se precizase în discuții că prin această formulă nu se preludeca întru nimic asupra viitoarei legi electorale și că se excludea în tot cazul votul universal. Se relevase că chiar în vremea marelui revoluții franceze, votul universal nu fusese înscris decât în Constituția de la 1793, care rămăsese în vigoare numai până la 1795. Proprietarii se arătau înfricoșați de spectrul comunismului și denunțaseră pe instigatorii anonimi ai țărănimii împotriva proprietății calificate de rapt¹⁾. Mihai Kogălniceanu se crezuse obligat să declare că nimeni în adunare nu era nici comunist, nici socialist, nici partizan al sufragiului universal²⁾. Cam în acelaș sens se rostise Ion Brătianu în divanul ad-hoc al Munteniei.

Cu sistemul pur censitar admis apoi de Convenția de la Paris din 1858, care desființa colegiul țărănesc și nu cunoștea decât colegiile proprietarilor rurali și urbani, adunarea a fost compusă, în mare majoritate, din proprietari rurali, boeri sau nu. Cât privește capacitățile, este de observat că din cauza stării economice de atunci la noi, și acele căror venituri derivau din munca intelectuală, își consolidau în bună parte prisosul de câștig tot în proprietăți rurale, așa încât, în mod firesc, și această nouă clasă conducătoare era adusă să se opună și ea unei reforme agrare și, de teama acesteia, și unei reforme electorale.

Insuși șeful partidului de extremă stângă, zis partidul roșu, Ion Brătianu, se exprima astfel la 1858 în apelul său către alegători: „Rău voitorii se fac a crede că mijloacele de care se servi revoluția (de la 1848) erau chiar țelurile ei și că prin urmare ori ce mișcare... națională nu poate asemenea avea alt țel decât de a lua pământul din mâinile acelor care-l posedă azi, spre a-l încredința în mâinile al-

¹⁾ Ibid. VI, 2, p. 85.385.

²⁾ Ibid. VI, 1, 136.

toră". El spunea că la 1848 se adoptase numai „principiul improprietării țăranilor, cu despăgubire“, în scopul de a „smulge străinilor, (adică Rușilor), arma cea mai puternică (de care se serveau) pentru a ucide o naționalitate“.¹⁾ Putem adăuga că acest pericol se dovedise real încă de când cu ocupațiile străine din a doua jumătate a secol. al XVIII-lea și avea să se mai dovedească chiar și în zilele noastre, cu prilejul ultimei ocupațiuni, dar se vede că la 1858 se părea până și partidului roșu că pericolul era înlăturat și că deci reforma agrară putea fi părăsită.

II.

Așa dar, la începutul domniei lui Cuza Vodă, o asemenea reformă nu găsea sprijin în nici unul din partidele politice, ci numai la câteva individualități răslețe. Astfel, când cu discuțiile urmate la 1859 în comisia centrală dela Focșani pentru întocmirea unui proiect de Constituție, numai V. Mălinescu, Tell și Goleșcu propuseseră ca locuitorii săteni să rămâie drepti proprietari pe câtimea de pământ lăsată la dispoziția lor de legile în ființă, iar claca să fie răscumpărată²⁾.

Intr'un memoriu către Cuza Vodă, în Februarie 1859, Ion Brătianu nu propunea o asemenea reformă. El denunța boerimea cea mare, absenteistă dela moșiile ei și afirma chiar că pe urma ei țăranimea suferise mai mult decât din cauza arendașilor. Arăta simpatie pentru categoriile mijlocii ale societății. De boerimea secundară zicea că muncește, dând Statului funcționari cari duc greul și îngrijindu-și de moșii. Negustorimei îi atribuia însușiri de energie, moralitate și dragoste de libertate. Deși recunoștea că negustorimea cea mare era mai ales de origine străină, o credea cu sentimente patriotice față de țara de adopțiune. În sfârșit meseriașilor, aceștia în majoritate români, li atribuia iarăși cele mai frumoase calități sufletești. Cât despre cîasa

1) Lui Ion C. Brătianu, 1821—1921, p. 323—4.

2) Protocol 41, din 1859.

Principatelor prin contopirea administrațiilor lor¹). Domnul scria lui C. Negri: „Scopul meu este de a obține de la conferință, în privința chestiunii rurale, o soluție limpede formulată, care să completeze paragraful 5 al art. 46 din Convenție“. Domnul aducea următorul argument: „In protocolul XIV al conferinței (dela Paris din 1858) prima anexă, intitulată „Proiect de convenție“, prezentată de d. conte Walewski, după cuvintele „în vederea unei îmbunătățiri a soartei țăranilor“... se adăuga: „liberându-i de corvadă, în schimbul unei indemnități și făcându-i proprietari ai locuinței și ai pământului în posesia cărora se află azi“. Apoi Cuza Vodă urmă astfel: „Este inutil a căuta aiurea cauza nemulțumirii (malaise) ce apasă de mult asupra noastră. Stă întregă în nesiguranța în care se află spiritele asupra soartei definitive ce așteaptă proprietatea funciară. Obiect constant al tuturor proiectelor, izvor al frământărilor (tiraillements) ce au agitat țara și au redus guvernul la inacțiune, chestiunea rurală cere cu orice preț o soluție netedă și rapidă, dacă nu vrem ca să devie prilejul unor agitații periculoase, și pricina unor mari nenorociri“²).

Tot pe atunci altă adresă, iarăș nedatată, către Negri, pare a emana dela Kogălniceanu, căci reproduce ideile expuse de acesta în divanul ad-hoc al Moldovei: „In momentul când conferința se va deschide la Constantinopol pentru a cerceta modificările de adus convenției dela 1858, Sublima Poartă... propune cu dreptate desființarea comisiei centrale, fără a arăta prin ce putere gândește s'o înlocuiască“. Autorul adresei este potrivit înființării unui senat căci, zice el tocmai ca M. Kogălniceanu la 1857, în tradiția țării n'a fost decât o singură adunare și apoi, odată ce s'au desființat privilegiile, nu se înțelege ce interese și ce stare socială ar mai putea reprezenta senatul, deoarece n'ar putea cuprinde decât reprezentanți ai proprietății funciare cari, prin firea lucrurilor dela noi, vor figura și

¹. Ibid. 219.222.

²) Acad. Coresp. lui Cuza Vodă, IV. f. 456.

în adunarea cealaltă. În schimb, ar fi de folos un Consiliu de Stat care să ajute pe Domn în atribuțiile sale de inițiator al legilor¹⁾.

Firmanul dela 4 Decembrie stil nou 1861, privitor la unirea Principatelor²⁾ nu dădea decât în parte satisfacție dorințelor lui Cuza Vodă. După ce unirea nu era recunoscută decât pentru timpul domniei acestuia, firmanul suspenda, pentru acelaș răstimp, activitatea comisiei centrale dela Focșani. Cât privește organul care va îndeplini atribuțiile de până atunci ale acestei comisii, firmanul se rostea astfel: „Dacă guvernul Principatelor, de acord cu adunarea electivă, ar găsi că o înaltă adunare, sub numele de senat sau sub oricare altul, ar putea fi adăugată cu folos pentru a înlocui comisia centrală astfel suspendată, Sublima Poartă va lua în considerare orice propunere de acest fel ce s'ar supune aprecierii ei“. Într'o adresă către Negri, Cuza Vodă observa însă că această dispoziție a firmanului nu putea duce la nici un rezultat practic, deoarece era greu de crezut că adunarea electivă va consimți de bună voie să-și piarză preponderanța, votând înființarea unui alt corp politic intermediar între ea și Domn. Așa dar, de fapt, adunarea electivă va rămânea fără „contrepoids“ în relațiile ei cu Domnul și nu va mai exista nici un organ care să concilieze punctele lor de vedere eventual opuse.³⁾ Este anul de altfel când comisia centrală elaborase, cu câteva luni înainte, un proiect de lege electorală care nu corespundea intențiilor Domnului.⁴⁾

Aceste considerațiuni desigur indemnară, îndată după unirea desăvârșită, guvernul lui Barbu Catargi să prezinte adunării, la 5 Martie 1862, un proiect⁵⁾ pentru înființarea unui comitet provizoriu însărcinat cu elaborarea proiectelor

¹⁾ Ibid. f. 516.

²⁾ Archives diplomatiques, 1866, Tom. II. p. 200.

³⁾ Acad. Coresp. lui Ion Alexandri, III. f. 70.

⁴⁾ Acest proiect din 19 Iunie 1861, se găsește printre hârtiile lui Cuza Vodă, XVI. Vezi aici, p. 374

⁵⁾ Monitor Oficial No. 56 din 12 Martie 1862. — Aici, anexa II.

de legi ce guvernul va voi să supue deliberărilor adunării până ce, înainte de închiderea sesiunii anului 1862, se va elabora un proiect pentru a hotărî modul definitiv după care guvernul și adunarea, în urma desființării comisiei centrale, vor exercita dreptul lor de inițiativă legală. Până atunci, comitetul provizoriu va exercita acest drept prin delegațiune. Comitetul era format din miniștrii în funcție și dintr'un număr egal de deputați aleși de adunare din sânul ei, sub președinția președintelui Consiliului de miniștri. Orice proiect elaborat de comitet trebuia să întrunească cel puțin 9 voturi spre a putea fi supus aprobării Domnului și a fi trimis în deliberarea adunării. Guvernul își rezerva dreptul de a întocmi și singur bugetul și legile de interes local, precum și dreptul de a retrage din desbaterile adunării orice proiect prezentat ei. Acest proiect era evident menit să afirme că prin desființarea comisiei centrale, adunarea electivă nu dobândise dreptul de inițiativă legală și din această cauză a și întâmpinat destule greutăți pentru a fi votat.

La 19 Martie, tot B. Catargi prezintă adunării și cel dintâi proiect de descentralizare administrativă¹⁾ prin care se înființau patru prefecturi generale, fiecare cu consiliul său general. Camera însă respinse proiectul, sub cuvânt că era rău venit în momentul când, dinpotrivă, trebuia să se ia măsuri de complectă unificare²⁾.

Nu știu dacă a trecut sau nu prin comitetul provizoriu legislativ proiectul de lege rurală pe care comisia centrală apucase să-l întocmească și pe care B. Catargi îl prezintă adunării în vara anului 1862. Destul că, cu prilejul desbaterilor asupra acestui proiect, singur Kogălniceanu susținu punctul de vedere care era și al Domnului. Proec-

¹⁾ L'am publicat în lucrarea „Despre vechea organizare administrativă a Principatelor române“, pag. 48—53.

²⁾ *Cuza Vodă* n'a dat urmare cerințelor art. 5 din firmanul pentru unire: „Il y aura dans chaque principauté un Conseil provincial régulièrement convoqué qui doit être consulté sur toutes lois et réglemens d'un intérêt spécial à cette p-té. Ces Conseils seront en outre chargés du contrôle de l'administration des fonds provinciaux.“

tul, votat la 11 Iunie, trei zile după asasinarea lui Catargi, nici n'a fost de altfel sancționat de Cuza Vodă.

Intr'o adresă către Negri la 4—16 Iulie 1862, Domnul se plângea că adunarea încalcă asupra atribuțiilor puterii executive, până a voi chiar să dispuie de armată; că refuză votul legilor financiare, așa că se continuă cu aplicarea bugetului dela 1860; că nu votează legile organice necesare, ca spre pildă „proectul de lege asupra prefecturilor generale și consiliilor generale, atât de necesar după unire pentru a pune guvernul la îndemâna guvernaților și, înființând centre noi,... să ușureze satisfacerea intereselor locale“. Cuza Vodă considera ca neaparată sporirea puterii domnești¹⁾.

Sigur era că Domnul nu putea aștepta dela adunare rezolvirea chestiunii rurale în sensul vederilor lui și de aceea încercă, fără succes de altfel, prin Negri în primăvara 1863, să obție dela puterile garante dictatura pe cinci ani.²⁾

La 11 Februarie 1863, Ion Brătianu zicea în adunare: „A intrat în capul țaranului că toată cauza răului de care suferă țara este proprietarul. Dacă bate piatra, dacă plouă broaște, cauza este că proprietarii au proprietăți. De aceea am zis capului Statului când eram la guvern, să nu atingem chestia proprietății. Să căutăm întâi a înfrăți spiritele... Să începem cu alte reforme: cu moralizarea funcționarilor, garanțiile comerțului, cu instituții de credit... Când vom rezolvi chestia proprietății, s'o rezolvim astfel încât să aducă regenerarea României, iar nu să punem în pericol existența noastră națională, căci un război civil este nefericirea cea mai mare... Trebuie să așteptăm până ce vor vedea proprietarii că modul proprietății de azi nu este cel mai profitabil pentru dânșii“³⁾.

Tot la 1863, Ion Heliade Rădulescu, într'un proiect de constituție publicat sub titlul de „Instituțiile României“, scria: „Văzurăm prin gazete străine și pământene, un pro-

1) Coresp. lui Cuza Vodă, VII. 142.

2) Xenopol o. c. I. 279—280.

3) Xenopol Ist. partid. politice, I, 2, p. 438.

ect de dictatură permanentă... Auzim (că se împart puști la sate și) că aceste puști le plătesc satele în preț mai mult decât valoarea lor și că sătenii murmurând că li se îngreuează impozitele, demagogii li spun la ureche: dați fraților bani, cumpărați puști, căci cu acestea o să vă duceți la București să luați moșiile proprietarilor“. Apoi continuă Heliade: „Dați contribuții... pentru școale, drumuri, oștire, curți de judecată, administrație...; trimiteți din sudorile voastre aici în tezaurul meu, ca în butoiul fără fund al Danaidelor, fără să aveți drept întru nimic de a vă controla propriile voastre fonduri... Astăzi e unirea și așa știu lingăii și curtezanii mei să vă unească pe toți în tăcerea morții, de nu veți primi proiectul de dictatură“. Heliade pretindea că agenți secreți răspândeau vorbe ca acestea: „Vrem să facem mulțimile să înțeleagă că Napoleon III a mântuit Franța printr'o lovitură de stat și prin votul universal“ și Heliade răspundea: „Faceți comparația cu împrejurările și cu oamenii Franței“. ¹⁾)

Preocupări deci relative la greșelile administrației anterioare a Domnului și la risipa banului public, nici o înțelegere pentru marea reformă agrară și socială dorită de Domn. Intr'adevăr, cât privește această reformă, Heliade o privea tot așa cum o privise și Barbu Catargi. El aducea contra exproprierii, în scrierea de la 1863, aceleași argumente pe care le adusesese și Catargi, precum și pe toate câte le-au reeditat și în zilele noastre toți potrivnicii unei astfel de reforme: se vor îmbucătăți domeniile mari ca să se dea la săteni, dela cari însă vor trece la creditorii străini; se va frământa țara întreagă prin stagnarea agriculturii; se vor impune sătenilor sarcini prea grele pe un termen prea lung, încurcându-se în datorii care-i vor duce, în cele din urmă, la „libertatea de a muri de foame“ ²⁾. În calitate de „tatăl Constituției dela 1848“, Heliade declara, ca și Ion Brătianu, că prin improprietărea țăranilor nu se înțelesese

¹⁾ Heliade o. c. p. 132—3. 136. 141. 163. 170.

²⁾ Ibid. 217—218.

atunci decât desființarea clăcii și „formarea comunei“, astfel încât raza satului să fie proprietatea comunei¹⁾, întocmai ca în legea rurală dela 1862 pe care Cuza Vodă n'o sancționa. În virtutea principiului „respect la proprietate“, înscris în constituția dela 1848, nimeni, zicea Heliade, nu poate fi silit să vândă dacă nu vrea și mai puțin încă spre a fi plătit într'o hârtie ce nu prezintă garanții.²⁾ În consecință, Heliade nu voia decât „reîntregirea sateanului în colon militar așezat pe domeniile Statului și ale mănăstirilor“³⁾. Pe moșiile particulare, țăranul nu va fi împroprietărit decât pe casă și ogradă; pentru rest, Heliade voia, întocmai ca și Barbu Catargi, o asociație liberă între proprietarul pământului și proprietarul muncii⁴⁾.

Era clar că pentru a reuși în planurile sale, Domnul trebuia să înlătore adunarea. Găsea și sfetnici cari să-l îndemne în acest sens. Astfel, în Mai 1863, președintele consiliului, N. Kretzulescu, sfătuiă pe Domn să suspende adunarea pe un timp oarecare, să înființeze un Consiliu de Stat cu ajutorul căruia să elaboreze legile dorite, iar după aceea, pe baza unei noi legi electorale, să convoace altă adunare. De altă parte, Hasdeu și Cobălcescu, în ziarul „Buciumul“ cereau și ei votul universal, acordat de Domn prin dictatură trecătoare⁵⁾.

La 15/27 Iunie 1863, Cuza Vodă și reînvoia către Negri, cu titlul de instrucții intime, obișnuitele plângeri împotriva adunării și a oamenilor politici. Arăta că după moartea lui Barbu Catargi, s'a făcut o „coalitie monstruoasă“ între fracțiuni de nuanțele cele mai deosebite, sub cuvânt de a asigura libertățile constituționale, dar în realitate îndreptată împotriva Domnului. Cât privește partida de extremă stângă, Cuza Vodă zicea că „se pierde în vagi utopii împrumutate dintr'un ciudat amestec de idei ale primei re-

¹⁾ Ibid. 202—214.

²⁾ Ibid. 226—231.

³⁾ Ibid. 112.

⁴⁾ Ibid. 221—2.

⁵⁾ Xenopol, Domnia lui Cuza Vodă I. 273—4.

-voluții franceze și ale socialismului modern, sau în visurile unui patriotism exaltat, a cărui înfăptuire nu țintește la mai puțin decât la o considerabilă remaniere a hărții Europei“. Expunea apoi Domnul liniile generale ale unei noi Constituții ce pregătea ¹⁾. Arăta că comitetul legislativ ce înființase, dacă avea una din prerogativele desființatei comisii centrale, nu reușea însă să scoată adunarea din inerția ei. Domnul propunea : scăderea censului necesar pentru a fi alegător și eligibil și fuziunea colegiilor electorale; limitarea și definirea atribuțiilor adunării; înființarea unei camere înalte, senat, sau „corp ponderator“, cu membri numiți de Domn pe un timp anumit; crearea unui consiliu de stat, care să elaboreze legile și să le susție în adunare, să redacteze regulamentele de administrație și să rezolve dificultățile în materie administrativă ; înființarea unei curți de conturi. Se întreba apoi Cuza Vodă dacă putea merge până la votul universal și răspundea negativ, pentru că țărani sunt încă prea „mărginiți“ și ar putea fi ușor rătăciți. Despre „capacități“ se rostea defavorabil. Le califica de elemente turbulente, hrănite cu teorii nemistuite sau cu principii subversive, propovăduite printr'o presă licențioasă. Partidul ultra liberal devenea din ce în ce mai îndrăzneț și era în fond un partid republican. Cuza Vodă încheia destănuind lui Negri planul său : dacă adunarea nu devine mai mlădioasă, o va dizolva ; o va suspenda pe cinci ani și în acest timp va face reforme potrivite cu convenția dela Paris. Se va ajuta de un consiliu administrativ de 70 membri, jumătate luați din chiar adunarea dizolvată, iar jumătate numiți dintre persoanele cele mai distinse și reprezentând toate interesele țării. Vor figura în acest consiliu și 7—8 țărani. Consiliul va avea atribuțiile unei adunări electivă. Regulamentul interior va fi însă întocmit de guvern, pentru a preîntâmpina nesfârșitele debateri sterile. Va mai înființa un comitet legislativ numit de Domn și un comitet de

¹⁾ Coresp. lui Cuza Vodă IV. 110 (ciornă cu multe corecturi) și VII. 187.

finanțe numit de consiliul administrativ, fiecare de câte 6 membri luați din consiliul administrativ. Din aceste comitete se vor desvolta mai târziu consiliul de stat și curtea de conturi. In programul de legiferare imediată a Domnului intrau: legile financiare, concesionarea căilor ferate și a unei bănci de credit funciar și însfârșit înființarea celor patru prefecturi generale pe care adunarea dela 1862 n'o încuviințase.

La 19 Iunie—1 Iulie 1863, un destoinic dar uitat diplomat român, gerantul agenției noastre dela Constantinopol, Bordeanu, raporta Domnului că Aali Pașa nu se pronunțase încă în chestia loviturii de Stat, dar că el, Bordeanu, credea că puterile erau prea încurcate în afacerile poloneze pentru a nu se înclina înaintea faptului îndeplinit¹). La 1/13 Iulie următor, Bordeanu înștiință că se citise lui Aali Pașa memoriul Domnului; că ambasadorul Angliei, sir Henry Bulwer, cu titlu personal, dădea dreptate lui Cuza Vodă, dar că în calitate de reprezentant al unui Stat constituțional, nu-l putea sprijini oficial. Sir. Henry credea că ar fi mai bine să se ceară o dictatură provizorie pe 7—8 luni, în care vreme Domnul să pregătească o nouă constituție²). La 5 August stil nou Negri, întors la postul său, comunica și el Domnului aceleași păreri personale ale ambasadorului Angliei și adăuga că ambasadorul Franței socotea că țara s'ar deprinde repede cu o mână mai apăsată.³)

III.

In aceste împrejurări elaboră Cuza Vodă un proiect de constituție pe care-l trimise lui Negri la 30 Iulie -11 August 1863⁴).

¹) Coresp. lui Cuza Vodă III. f. 73.

²) Ibid. I. 391 și III. 75.

³) Xenopol, Domnia lui Cuza Vodă, I. 280 nota.

⁴) Proiectul se găsește în hârțile lui Ion Alecsandri, III. 83. Data expedierii lui, este arătată pe alt proiect (care, după cum se va vedea din expunerea ce urmează în text, este cel defini-

Asupra economiei acestui proiect, necunoscut până azi, am de făcut următoarele comentarii.

I. Proiectul era imitat după constituția franceză ¹⁾ dela 14 Ianuarie 1852, în vigoare încă în Franța la 1863 și ale căreia articole erau reproduse, de cele mai multe ori, aproape din cuvânt în cuvânt.

Relev totuși următoarele excepțiuni :

a) în proiect senatorii erau numiți de șeful statului, dar revocabili, pe când în Franța erau numiți pe viață;

b) câteva dispoziții din proiect erau reproduse din Convenția dela Paris dela 1858 ;

c) proiectul prevedea alegerea de către adunare a vicepreședinților ei, pe când în Constituția franceză erau numiți de șeful Statului ;

d) pe când în Franța mandatul de deputat era gratuit, proiectul lui Cuza Vodă prevedea o retribuție pentru deputați ;

e) în sfârșit, proiectul conținea și două inovații personale ale Domnului :

regulamentele interioare ale senatului și adunării electivive aveau să fie întocmite de guvern ; justificarea acestei dispoziții ne-a dat-o Cuza Vodă în nota sa citată dela 15/27 Iunie 1863 către Negri : voia să puie capăt nesfârșitelor discuții zadarnice ;

apoi, din cauza desigur a acelorasi preocupări, proiectul mai prevedea că nici o interpelare nu va putea fi citită și discutată în adunare dacă nu va fi fost supusă, cu trei zile mai înainte, în scris, președintelui care, *apreciind oportunitatea ei*, o va comunica ministrului interpelat, *dacă o va socoti de trebuință*.

tiv) ce se găsește în Coresp. lui Cuza Vodă, XVI, p. 85, cu mențiunea, greșită și desigur posterioară, cu creion albastru: „1-er projet accepté par S. A. S., expédié à M. Negry le 30 Juillet/11 Aout 1863.“ Asupra acestuia din urmă mi-a atras atenția d. Iuliu Tuducescu și a fost punctul de plecare al studiului de față.

¹⁾ Leon Duguit et Henry Monnier, Les Constitutions... de la France depuis 1789. Paris, 1915.

II. În al doilea rând, este de observat că din proiectul lui Cuza Vodă lipsea art. 1 din Constituția franceză, care confirma și garanta marile principii proclamate la 1789 și considerate ca baze ale dreptului public al Francezilor. Era vorba de faimoasa declarație a drepturilor omului, înscrisă în diferitele constituții din vremea marelui revoluționar. Explicația acestei omisiuni cred că este aceasta că Vodă Cuza era sătul de patru ani de vorbărie goală și socotea că libertățile formale erau suficient garantate fiind cuprinse în art. 46 al convenției de la Paris care, conform chiar proiectului, rămânea în vigoare, ca și de altfel întreaga convenție, întrucât nu era expres modificată prin proiect.

III. A treia observație de făcut asupra proiectului este că introducea pentru întâia oară la noi un *senat*.

Diferite programe de reforme ce încolțiseră în amândouă Principatele în anii 1821 și 1822, ceruseră înființarea unei obștești adunări compuse din arhierii, boeri și deputați ai județelor. Regulamentul organic dăduse satisfacție acestei dorințe. La 1848, atât în programul lui Kogălniceanu, cât și în acele ale revoluționarilor munteni, se ceruse tot o singură adunare, dar care să reprezintă diferitele *stări* ale nației. Era o concepție care a revenit la modă în zilele noastre, când se tinde a se alătura adunărilor eșite din sufragiul universal, o altă reprezentare, organică, a societății, o reprezentare a tuturor ramurilor de activitate, a tuturor intereselor profesionale.

La 1848 în Muntenia, revoluționarii elaboraseră succesiv trei proiecte pentru formarea unei adunări electivă. În primul proiect, o treime din adunare avea să fie compusă din reprezentanți ai proprietății rurale; altă treime, din patentari de prima treaptă și altă treime din profesioniști liberi. Așa dar, în acest prim proiect, țărani erau excluși din adunare. În al doilea proiect, de la 28 Iunie, o treime a adunării avea să fie formată din deputați ai proprietarilor rurali, altă treime din deputați ai patentarilor de întâia treaptă și ai profesioniștilor liberi și în sfârșit altă treime din deputați ai satelor. Aceștia din urmă însă aveau să

fie aleși, în fiecare județ, câte unul pentru 3400 familii, de un colegiu format din câte 4 delegați ai fiecărui sat; acest sistem era motivat prin „neprepararea sătenilor la exercitiul unui asemenea drept“. Numai în al treilea program, dela 14 Iulie, când revoluția se simțea amenințată, se prevedea, precum am mai spus, un singur colegiu electoral, dar și aci cu vot indirect „atât pentru a nu se afla adunări prea numeroase de popor, cât și pentru că o parte din Români nu sunt încă preparați cu cunoștința alegerilor“.¹⁾

Cât privește programul de atunci al lui Kogălniceanu, prevedea și el reprezentarea tuturor stărilor într'o adunare unică și institua următoarele colegii electorale: proprietarii a 100 fălci pământ, sau de alte imobile în valoare de 1000 galbeni; slujbașii statului, afară de simplii scriitori; patentarii clasa I; capacitățile; vornicelul și primul paznic din fiecare sat²⁾.

Nimeni n'a cerut la 1848 înființarea unui senat. Kogălniceanu, după obicei, pentru a găsi o justificare istorică a proiectului său, se referea la adunările obștești ce se convocau încă din vechime și până la Regulamentul organic, când mai largi, când mai restrânse, pentru a rezolvi chestiuni de o importanță deosebită³⁾ și cita adunarea obștească dela 1749, convocată la Trei Ierarhi din Iași de Const. Vodă Mavrocordat când dăduse hrisovul privitor la iobăgie⁴⁾. Adevărul istoric era că vechiul sfat sau divan domnesc putea fi comparat cu un consiliu de stat, iar în adunările obștești erau reprezentate stările privilegiate ale țării.

În divanul ad-hoc al Moldovei s'a discutat deasemenea asupra compunerii unei reprezentațiuni naționale. S'a adoptat propunerera unei singure adunări generale, alese

¹⁾ Anul 1848, II. 168. 497.

²⁾ Anul 1848, III. 132.

³⁾ Cf. studiul meu, Evoluția claselor sociale în trecutul românesc. In Arhiva p. știința și reforma socială, V. No. 1—2, p. 88—90 și VI No. 3—4 p. 344—6.

⁴⁾ Anul 1848, I. c.

C 20055186

pe baze destul de largi, dar potrivite cu gradul de cultură al poporului, astfel încât să reprezinte toate marile interese ale nației. În divanul ad-hoc al Munteniei, un amendament în acelaș sens a fost respins numai pentru că se luase de normă a nu se exprima deziderate în chestiuni de reforme interne. Divanul ad-hoc al Moldovei s'a rostit însă cu *unanimitate* împotriva instituirii unui senat. S'a relevat că protocolul dela 11 Fevruarie 1856 al conferințelor dela Constantinopol „amenințase“ țara cu o astfel de instituție nepotrivită cu obiceiurile, nevoile, dorințele și chiar cu alcătuirea societății noastre. Kogălniceanu, după cum am mai arătat, spunea că nu se înțelege ce interese ar putea reprezenta la noi un senat. Interesele unei nobilimi nu, odată ce privilegiile se desființau. Interesele proprietății rurale iarăși nu, odată ce aveau să fie reprezentate suficient în adunarea unică, prin forța lucrurilor, din cauza importanței sociale la noi a categoriei proprietarilor rurari. Senatul ar fi fost deci o reînviere neînțeleasă a privilegiilor de clasă. La rândul său, Manolache Costachi Epureanu califica senatul de instituție anti-populară și chiar anti-națională. Prin chiar desființarea privilegiilor de clasă, s'a hotărît oborârea intereselor particulare și prin urmare nu se putea înființa un senat care ar însemna reprezentarea unor astfel de interese. Insfârșit, în ședința dela 23 Nov. Kogălniceanu ținea chiar să releve că unanimitatea cu care se respinsese ideia înființării unui senat, constituia „un frumos spectacol“. ¹⁾

Tot o singură adunare era prevăzută și în proiectul de Constituție dela 1857, găsit prin hârtiile lui Barbu Vodă Știrbei.

Este adevărat că Heliade Rădulescu propunea la 1863 un Senat compus din membri aleși pe viață de adunare dintre președinți sau foști președinți ai adunării, membri ai curții de casație, președinți ai curților și specialiști în ramurile științifică și comercială, dar cu atribuția de a

¹⁾ Doc. Renașt. VI, I. 299.

prepara legile, așa încât acest așa zis senat era mai degrabă un consiliu legislativ.¹⁾

Ideia înființării unui senat am văzut că i-a venit lui Cuza Vodă la sfârșitul anului 1861, când cu desființarea comisiei centrale dela Focșani. El a simțit atunci nevoia unui organ care să formeze o „contrapondere” între Domn și adunare și acest organ a fost „senatul” din proiectul dela 1863, sau „Corpul ponderator” din statutul dela 1864.

Aceasta este originea senatului nostru.

IV. A patra observație de făcut asupra proiectului de Constituție dela 1863, este privitoare la comitetul legislativ provizoriu pe care-l înființa, în așteptare de a-l transforma într'un consiliu de Stat.

Cel dintâi proiect de consiliu de stat la noi²⁾ se găsește în proiectul de constituție al lui Barbu Știrbei dela 1857, inspirat de modelul francez. Era un consiliu de 16 membri numiți de Domn și prezidat de el. Miniștrii puteau lua parte la desbateri cu vot deliberativ. Pe lângă atribuții de contencios administrativ, consiliul mai avea cădere de a cerceta proiectele de legi întocmite de diferitele departamente și care i se trimiteau de Domn ca deținător al inițiativei legale. De altă parte, Consiliul putea fi și chemat de Domn să elaboreze proiecte de legi și să le susție în fața adunării prin delegați desemnați de Domn. Trebuie relevate, din proiectul lui Știrbei Vodă, următoarele dispozițiuni (art. 50 și 51) menite să asigure o bună legiferare și care deaceea ar fi de recomandat și astăzi: amendamentele adoptate de comisia camerei însărcinată cu examinarea proiectelor de legi, se trimiteau consiliului de stat; comisia putea desemna delegați ca să susție dinaintea consiliului aceste amendamente; dacă avizul consiliului era favorabil, sau dacă propunerea consiliului era

¹⁾ Instituțiile României. Buc. 1863 p. 117 și nota.

²⁾ Pentru germenele unei astfel de instituții în trecutul nostru, vezi studiul meu: Originea și menirea Consiliului legislativ. Extras din Revista de drept public, 1927.

admisă de comisia camerei, amendamentul urma să fie admis și de cameră, fără schimbare ; dacă avizul era defavorabil, sau dacă redacția propusă de consiliul de Stat nu era admisă de comisia parlamentară, amendamentul era considerat ca neavenit.

Este cunoscut rolul legislativ pe care l'a avut comisia centrală dela Focșani. La desființarea acestei comisii, dacă M. Kogălniceanu și Cuza Vodă, după cum am văzut, nu erau de acord asupra necesității instituirii unui senat, erau însă de aceeași părere asupra utilității unui consiliu de stat. Am arătat că încă dela 1862 se votase o lege pentru înființarea unui comitet provizoriu de legislație. În proiectul său de constituție dela 1863, Cuza Vodă prevedea tot un astfel de comitet provizoriu, până la înființarea unui consiliu de Stat. Acest comitet era însă compus din 6 membri, trei senatori și trei deputați, numiți de Domn pentru doi ani. Acest sistem era evident inspirat din alcătuirea fostei comisii centrale. Pe lângă atribuții de contencios administrativ, comitetul de legislație avea menirea de a studia, discuta și alcătui proiectele de legi ce i se vor supune de guvern și de a susține aceste proiecte, în numele guvernului, în fața senatului și a adunării elective, prin delegați desemnați de Domn. Ca în proiectul lui Știrbei Vodă, miniștrii aveau dreptul de a participa la desbaterile comitetului legislativ dar, printr'o logică mai strânsă decât cea de azi, nu le puteau și prezida.

V. În al cincilea rând, este de observat că proiectul de constituție al lui Cuza Vodă înființa un comitet provizoriu de finanțe, în așteptare de a crea o curte de conturi. Comitetul era compus din 6 membri, trei senatori și trei deputați, aleși de adunările respective. Menirea lui era de a examina și verifica sumele exercițiilor expirate și de a supune adunării elective, prin mijlocirea guvernului, socotelile definitiv încheiate.

Acest sistem amintește de art. 137 din proiectul de Regulament organic al Țării Românești, care prevăzuse că „Domnul va trimite socoteala întocmită la finele fiecărui

trimestru de vistier, cu raport, în cercetarea a șase boeri, cari se vor alege pentru aceasta, în fiecare an, de către obșteasca adunare. Aceștia vor face raport la Domn cu observațiile lor ; Domnul îl va păstra și la finele anului le va trimite (pe toate) adunării, cu toate socotelile anului expirat“.

De altă parte, un decret francez din 31 Mai 1862 menținuse comisiunea de 9 membri înființată printr'o ordonanță din 10 Dec. 1823, cu scopul „d'arrêter le journal et le grand livre de la comptabilité générale des finances au 31 Decembre, et de constater les coordonances des comptes des ministres avec les résultats des écritures centrales des finances“. Raportul comisiunii era comunicat adunărilor prin ministrul finanțelor. La 1862 comisiunea franceză era compusă din senatori, deputați, membri ai consiliului de stat și ai curții de conturi.¹⁾

VI. Insfârșit, ultima observație ce am de făcut asupra proiectului dela 1863, este privitoare la sistemul electoral pe care-l prevedea.

Cuza Vodă nu adopta sistemul reprezentării stărilor, așa cum se ceruse la 1848 și în divanul ad-hoc și cum se prevedea și în proiectul întocmit, în Iunie 1861, de comisia centrală de la Focșani, din care cauză, desigur, nici nu-și însușise acest proiect, cu toate că în el se prevedea un cens foarte redus.

Domnul introducea colegiul unic, cu distincția între alegători primari și direcți.

În privința censului, făcea un mare pas democratic față de legea electorală anexată Convenției de la Paris²⁾, dar admitea, pentru alegători, cam acelaș cens ca în proiectul comisiei centrale.

Erau alegători primari, toți acei cari plăteau „contribuțiile generale“, adică contribuția pentru poduri și șo-

¹⁾ Datoresc aceste informații bunei voințe a d-lui St. Chicoș.

²⁾ Doc. Renașt. VI. 315. Sistemul acestei legi fusese menținut și în proiectul de lege electorală elaborat de comisia centrală dela Focșani la 1859.

sele, fixată pentru toată lumea, prin legea dela 30 Martie 1862, la 12 lei pe an și contribuția personală fixată, iarăși pentru toată lumea, prin legea din 8 Ianuarie 1863, promulgată dela 28 Martie următor, la 36 lei pe an. Un total deci de 48 lei pe an, pe când legea electorală anexată convenției cerea (art. 3) alegătorilor primari (pentru colegiile din districte, singurele în care existau asemenea alegători) un venit funciar de 100 galbeni.

Erau alegători direcți, toți câți plăteau un impozit direct de 10 galbeni, pe când legea electorală a Convenției cerea alegătorilor direcți din colegiile de districte un venit funciar de cel puțin 1000 galbeni, ceeace, după legea contribuției funciare, dela 1862, corespundea cu un impozit de 40 galbeni, iar alegătorilor direcți din colegiile orașelor un capital de 6.000 galbeni, ceeace corespundea cu un venit de 600 galbeni și cu un impozit de 24 galbeni.

Cât privește condițiile de eligibilitate, Cuza Vodă mergea însă și mai departe decât proiectul comisiei centrale. Declara eligibili la adunare pe toți cari plăteau contribuția generală, adică 48 lei pe an, pe când legea electorală a Convenției cerea un venit de 400 galbeni, adică un impozit de 192 lei, iar proiectul comisiei centrale, un venit de 200 galbeni, adică un impozit de 96 lei.

Dar, în schimb, alegerile nu se făceau direct pentru adunare.

Nu-mi pot da seamă de unde s'a inspirat Cuza Vodă pentru a adopta un sistem care amintește întrucâtva pe cel în vigoare în Franța, dela 1875 încoace, pentru alegerea senatorilor printr'un colegiu compus din deputați, consilieri județeni, consilieri de plasă și câte un delegat ales de fiecare consiliu municipal dintre alegătorii comunei. Într'adevăr, în proiectul de la 1863, deputații adunării electivive aveau să fie aleși, în fiecare județ, de un mare colegiu electoral compus din consilierii județeni, consilierii comunali dela reședința județului și un număr egal de alegători suplimentari.

Erau eligibili la consiliile județene și comunale numai acei cari plăteau un impozit direct de 10 galbeni.

Alegătorii direcți din județe alegeau pe cei 10 membri ai consiliului județean și încă pe alți 10 alegători pentru adunare.

Alegătorii direcți din orașele de reședință ale județelor alegeau pe cei 5 membri ai consiliului comunal și pe încă alți 5 alegători pentru adunare.

Insfârșit, cum am spus, în fiecare județ, cei 10 consilieri județeni, cei cinci consilieri comunali și cei 15 alegători suplimentari, formau marele colegiu electoral de 30 persoane, care alegea pentru adunare doi deputați ai județului și un deputat al orașului de reședință, dintre toți cei cari plăteau contribuția generală de 48 lei pe an.

E probabil că Vodă Cuza a conceput acest sistem ca o îngădire a masselor încă nepregătite pe care le chema la viața politică, îngădire pe care, în statutul de la 1864, a înlocuit-o prin alta, cerând, pentru alegătorii direcți și pentru eligibili, condiția de a ști să scrie și să citească.

IV.

Negri răspuse de primirea acestui proiect la 4/16 August 1863.¹⁾

Cuza Vodă conducea el însuși direct politica externă a Statului. Dela cabinetul său porneau instrucțiunile către agenții noștri în străinătate, redactate de cele mai multe ori, într-o franțuzească impecabilă, de Baligot de Beyne, de la 11 Mai 1862, secretarul său pentru limba franceză și invers, la cabinetul domnesc veneau rapoartele agenților din străinătate. Răsfoind corespondența diplomatică a lui Cuza Vodă, impresia ce se culege este aceea a unei înălțătoare mândrii naționale și a preocupării constante ca niște o atingere să nu fie adusă prestigiului Statului și alesului poporului românesc.

La 1863 Domnul era preocupat ca noua Constituție

¹⁾ Acad. Hărțile Ion Alexandri III. f. 364.

s'o introducă printr'un act intern, fără vreun nou amestec al puterilor garante, sau al Porții. Modificarea constituției printr'un act internațional, apăsarea lui Cuză Vodă ca o nouă știrbire ce ar fi fost adusă autonomiei Principatelor și care trebuia cu orice preț evitată.

El scria deci, la 30 August stil nou 1863, agenției noastre la Paris : „D-l Drouyn de Lhuys pare a fi incomplet informat asupra naturei memoriului (privitor la Constituție). Memoriul, după sfatul d-lui ambasador al Franței la Constantinopol, n'a fost citit decât lui Aali Pașa și lui sir Henry Bulwer și nu este vorba să fie supus unei conferințe. După observațiile d-lui marchiz de Moustier¹⁾ pe care l'am consultat totdeauna, concluziile memoriului au fost modificate și înlocuite printr'un proiect definitiv de constituție“.²⁾ La 9 Octomvrie stil nou următor, Domnitorul comunica agenției noastre dela Constantinopol : „Negri a sosit. El aprobă modificările ce am introdus în proiectul de Constituție cu privire la senatori. Senatorii nu mai sunt revocabili, dar se vor reînoui cu câte o treime la fiecare doi ani“.³⁾

Intr'adevăr, în urma observațiilor primite, Cuza Vodă a adăugat proiectului său câteva articole : art. 7, privitor la jurământul funcționarilor ; art. 16, 17, 18 și 20 privitoare la atribuțiile senatului. Comparând art. 16 din proiectul revizuit al lui Cuza Vodă cu art. 25 corespunzător din Constituția franceză, este de observat că dacă Domnul mărșinea competența senatului la discutarea chestiunilor constituționale, el nu declara senatul, ca în constituția franceză, de „păzitor al pactului fundamental și al libertăților publice“ și nu preciza, ca art. 26 francez, că prin dispo-

¹⁾ Dintre aceste observații, n'am găsit printre hârtiile lui Cuza Vodă (I. 419, raport al lui Negri de la 11/23 Aug. 1863), decât una, anume ca votul să fie „au premier degré pour tout le monde“, căci dacă se consideră că țaranii sunt mai puțin pregătiți, tot ei sunt și mai dezinteresați.

²⁾ Coresp. lui Cuza Vodă IX. f. 106.

³⁾ Ibid VII. 235.

ziții constituționale se înțeleg și „legile care ar fi contrare... libertății individuale și egalității cetățenilor înaintea legii“. Am dat mai sus explicația acestor omisiuni. De altă parte, se înțelege ușor de ce art. 16 din proiectul revizuit al lui Cuza Vodă, spre deosebire de art. 26 din Constituția franceză, nu dădea în sarcina Senatului garantarea „inviolabilității proprietății“. Modificarea Constituției avea tocmai de scop să facă posibilă exproprierea.

În proiectul revizuit, Cuza Vodă a admis (art. 8) ca senatorii în loc de a fi revocabili, să fie reînnoiți cu câte o treime din doi în doi ani; a redus censul pentru alegătorii direcți, precum și pentru eligibili la consiliile generale, dela 10 la 5 galbeni și a mai admis ca președintele comitetului de finanțe să nu fie numit de Domn, ci ales de Comitet¹⁾.

Dau în anexă²⁾ acest text revizuit al proiectului de constituție dela 1863, arătând pentru fiecare articol izvorul său.

*

La 12/24 Oct. 1863, Cuza Vodă chema la cârma Statului pe Mihai Kogălniceanu. Era semnificativ; însemna că Domnul era hotărât să treacă la înfăptuire.

La 16/28 ale aceleiași luni, gerantul nostru dela Constantinopol, Bordeanu, informa că Aali Pașa se gândea să supuiе chestia modificării constituției unei conferințe a ambasadorilor³⁾. O lună după aceea, la 20 Octomvrie (1 Noembrie) acelaș agent, în urma conversațiilor ce avusese, exprima părerea că ar fi mai bine dacă Domnul ar face apel la o adunare aleasă prin sufragiul universal și ar supune apoi acesteia noua constituție⁴⁾. Trei zile în urmă însă, la 4 Noemvrie stil nou, Domnul îi răspundea „Nu mai vorbiți; păstrați tăcerea; rezerva cea mai absolută“⁵⁾. Este

¹⁾ Hărțile Ion Alexandri III. f. 83.

²⁾ Anexa I.

³⁾ Coresp. lui Cuza Vodă III. f. 114.

⁴⁾ Ibid 102.

⁵⁾ Ibid VII.

probabil că Domnul spera astfel să curme demersurile Porții.

Totuși, la 12 Noemvrie stil nou, Aali Pașa trimitea reprezentanților Turciei pe lângă puterile garante textul proiectului de Constituție românesc, cu arătarea că nu se opune la aplicarea lui, dar că ceruse Domnului să se înțeleagă în prealabil cu semnatarii convenției dela 1858.

La 3/15 Noemvrie, în mesagiul său către adunare, Domnul arăta însfârșit pentru ce nu sancționase legea rurală dela 1862 : pentru că „nu răspunde dorințelor mele și nu îndeestulează interesul nici al clăcașilor, nici al proprietarilor și mai puțin încă interesul național⁽¹⁾”. Se simțea că un moment hotărâtor se apropia. Câteva zile mai târziu, la 22 Nov. stil nou, de la cabinetul princiar pornea următoarea instrucție către agenția dela Paris : „Faceți cunoscut d-lui ambasador al Turciei că în urma convorbirilor agentului principatelor la Constantinopol cu Aali Pașa și cu ambasadorii acreditați pe lângă Sublima Poartă, Domnitorul, voind să ție seamă de sfaturile ce i s'au transmis, a modificat proiectul primitiv. Colonelul Pisoski v'a remis textul definitiv, care va fi în curând expedit la Constantinopol⁽²⁾”.

Acest proiect pare să fi fost acelaș pe care, în cele din urmă, Cuza Vodă l'a promulgat prin lovitura de Stat dela 2 Mai 1864.

Poarta a găsit însă cu cale să facă în el două intercalări : una, că „la Porte vient de s'entendre avec S. A. le Prince des P-tés Unies et de se mettre d'accord avec... les représentants des puissances signataires du traité de Paris sur le présent acte additionnel” ; alta, că : „le présent acte et les dispositions électorales³⁾... auront force de loi du

1) Xenopol, Domnia lui Cuza Vodă I. 460. 463.

2) Coresp. lui Cuza Vodă, IX. f. 130.

3) După aceste dispoziții, se cerea, pentru a fi alegător, un venit de 100 galbeni, iar pentru a fi eligibil, de 200 galbeni, condiții pe care Cuza Vodă nu le-a admis în legea electorală anexată statutului.

jour de leur sanction par la cour suzeraine“. Intr'adevăr, printre hârțile lui Ion Alexandri, agent al țării la Paris, se găsește un astfel de proiect¹⁾, anterior legii Consiliului de Stat dela 21 Ianuarie 1864, de oarece în el se vorbește că „se va înființa un consiliu de Stat“.

Cuza Vodă, precum am arătat, era hotărât să nu mai primească o nouă intervenție străină în afacerile interne ale țării. La 23 Nov. el pune să se scrie din nou agenției noastre dela Paris : „Faceți cunoscut lui Mehemed Djemil Pașa că Domnul nu-și explică demersul Porții și că n'a sesizat oficial curtea suzerană de nici un proiect privitor la o schimbare de constituție. Totul s'a mărginit la un schimb de idei și Domnul respinge cu totul orice interpretare ce ar tinde să dea unei comunicări oficioase, un caracter ce nu poate avea. Agentul Principatelor Unite la Constantinopol este însărcinat să facă Porții această comunicare oficială“²⁾.

În aceiași zi, Baligot de Beyne, secretarul Domnului, scria la Constantinopol că Domnul protestează contra circulației Sublimei Porți către ambasadorii ei cu privire la Constituție. Proiectul a fost numai obiectul unui schimb de idei între curtea suzerană și reprezentanții puterilor garante de o parte, A. S. S. de altă parte. Tot acest schimb de idei a fost numai oficios ; n'a fost o comunicare oficială. Guvernul Domnului n'a înțeles nici odată să supuie unei conferințe europene planul de organizare. Domnul socotește că onoarea țării cere ca să repare el însuși greselile ce s'au făcut și pe urma căreia Europa a fost atât de des turburată. Nimic n'ar fi mai umilitor pentru România decât să solicite încă odată dela puterile străine organizarea atât de stăruitor cerută de nevoile cele mai vitale ale țării. Noua organizare nu va cuprinde nimic potrivit convenției dela 19 August 1858, nimic ce nu s'ar găsi în germane în acea convenție³⁾.

1) Hârțile Ion Alexandri I 71. 72.

2) Coresp. lui Cuza Vodă IX. 132.

3) Ibid 241.

La 12/24 Nov. Ion Alexandri telegrafia din Paris că ziarul „La Nation“ a publicat in-extenso proiectul de constituție și anume copia textuală a proiectului, fără modificările ce i s'au adus ¹⁾. I se răspunde în ziua următoare că Domnul are intenția să desmintă știrea dată de acel ziar, dar că dorește să știe în prealabil dacă publicarea s'a făcut prin guvernul francez ²⁾. Alexandri informează a doua zi că publicarea se datorește lui Djemil Pașa ³⁾. Urmează imediat altă telegramă a lui Alexandri că acesta i-a spus că s'a mărginit să înmâneze copie de pe proiectul de Constituție lui Drouyn de Lhuys, care i-ar fi făgăduit că va da instrucții ambasadorului francez dela Constantinopol unde, de acum înainte, trebuie să se trateze chestiunea ⁴⁾.

Insfârșit, la 2 Decembrie stil nou 1863, agenția noastră dela Constantinopol informa că circulara lui Aali Pașa va fi oficial desmîntită. Trei zile în urmă, Bordeanu raporta că reprezentanții marilor puteri i-au exprimat totuși părerea că noi n'aveam dreptul să ni modificăm constituția din singura noastră inițiativă. Bordeanu adăuga însă, cum făcuse și în Iunie precedent, că după credința lui puterile vor fi mai tolerante față de fapte împlinite ⁵⁾. În aceeași zi, Domnul telegrafia agenției din Paris să desmîntă publicația din ziarul „La Nation“. Guvernul român nu înțelege să provoace o nouă intervenție a puterilor străine în afacerile sale interne ⁶⁾. Desmîntirea s'a publicat ⁷⁾.

La 4/16 Dec. 1863, Bordeanu scria că, oricum, era regretabil că Aali Pașa dăduse circulara. Se va afla în țară despre intențiile Domnului. Va afla adunarea. Aceasta

¹⁾ Ibid 133.

²⁾ Ibid 134.

³⁾ Ibid 138.

⁴⁾ Ibid 140.

⁵⁾ Coresp. lui Cuza Vodă VII.

⁶⁾ Coresp. lui Cuza Vodă, IX. f. 142.

Ibid 149.

trebuie pusă „dans son tort” prin violențele ei și apoi disolvată. Pentru a treia oară Bordeanu exprima încrederea că odată lovitura dată, Franța nu va cere să se revie la situația anterioară ¹⁾.

Și într'adevăr în țară se simțise despre intențiile Domnului și se manifesta îngrijorare, iar partidul ultra liberal al lui Ioan Brătianu se și gândea la o eventuală răsturnare a Domnului ²⁾. D-l Gheorghe D. Florescu mi-a comunicat o scrisoare din 8 Dec. 1863 adresată de un înaintaș al său, Const. G. Florescu, din București, surorii sale Alexandrina, care lipsea din țară : „Camera a început să lucreze serios, să vedem ce o să scoată ; lucrează cu activitate și a lăsat răspunsul mesagiului tronului ³⁾. *Frica să nu vie Constituția dela Franța, a silit-o de a lăsa urile partidelor*“.

Camera săvârșește într'adevăr un mare act, votând la 13,25 Dec. 1863 secularizarea averilor mănăstirești. Dimitrie Bolintineanu scria atunci Domnului că dorința camerei ar fi să fie disolvată în urma unui astfel de succes, dar că acest avantaj nu trebui să i se dea. Trebuie disolvată asupra respingerii proiectului de lege rurală. Sfătuește deci pe Domn să trimită adunării un proiect „mai generos decât acela ce a făcut ea și a doua zi va cădea masca pretențiilor patrioți . . . , încât va fi un scandal la care vor râde cinci milioane de țărani. . . România nu poate fi liberă în afară, până mai întâi nu va fi liberă înlăuntru, adică până ce Românii nu vor fi afranșisați și cetățeni, iar nu robi și serbi . . .” ⁴⁾.

Domnul se puse pe lucru, sprijinit pe Kogălniceanu. La 21 Ianuarie 1864 se votă legea Consiliului de Stat ⁵⁾. Cu acest prilej Kogălniceanu dădu pe față intențiile Dom-

¹⁾ Ibid III. 150.

²⁾ Xenopol, Domnia lui Cuza Vodă I. 392.

³⁾ Cf. Ibid I. 290.

⁴⁾ Coresp. lui Cuza Vodă, XVI.

⁵⁾ Am analizat-o în broșura despre Originea și mênirea Consiliului legislativ.

nului, anunțând că va veni în debateri și Constituția cea nouă ¹⁾).

În Fevruarie, cu prilejul discuției legii pentru garda națională, Kogălniceanu se referea la observația făcută de Napoleon III că în România domnește anarhia și declara răspicat în numele Domnului că țara va avea o Constituție nouă ²⁾).

La 9 Martie, se votează legea pentru organizarea consiliilor comunale, iar a doua zi aceea a consiliilor județene ³⁾. Însfârșit, la 13 Martie, Kogălniceanu dădea în dezbateri adunării faimoasa lege rurală ⁴⁾. De astădată, adunarea nu mai refuza, ca la 1862, principiul însuși al expropriării, dar discuta cuantumul împrumutării, reducându-l la minimum ⁵⁾. Insuși Ion Brătianu, șeful partidei ultra liberale, găsea proiectului următoarele cusururi: că nu se mărginea a atribui clăcașilor ceea ce posedau de fapt, dar și ce li se cuvenea să posede după legile în ființă; că împrumutarea nu numai pe clăcași dar și pe toți locuitorii din sate; că nu acorda imediat proprietarilor despăgubirea, ceea ce era contrar principiului dela 1848: „cu paguba nimănui și cu folosul tuturor“; că „schimba din culme până în temelie toată economia producției țării“. ⁶⁾ Cu drept cuvânt observa Ion Ionescu dela Brad că minoritatea liberală începea clădirea politică dela vârf în jos, în loc de a îngriji în primul rând de temelie socială a țării. ⁷⁾

Adunarea dădu vot de blam guvernului la 13/25 Aprilie, pe tema unei circulări a lui Kogălniceanu către pre-

1) Xenopol, Domnia lui Cuza Vodă I. 373.

2) Ibid 370.

3) Amândouă promulgate de Domn la 31 Martie.

4) Xenopol o. c. 377.

5) Ibid 387.

6) Lui Ion C. Brătianu, p. 514—517, 535, 551—2.

7) G. Bogdan Duică, Intâiul țărănist român, p. 60.

fecti, din care părea că reiese o intenție de ațâțare a maselor. Este evident că adunarea căuta orice prilej ca să scape deun guvern care susținea un proiect de lege a cărui respingere ar fi creat adunării în țară o atmosferă extrem de defavorabilă.

La 15/27 Aprilie, Domnul comunica însă adunării că menținea guvernul, deoarece adunarea nu intrase în discuția chestiei celei mai importante, a îmbunătățirii soartei muncitorilor plugari, lege ce țara întregă aștepta cu nerăbdare. Totodată trimitea în desbaterea adunării și proiectul de lege electorală. Este de observat că sistemul acestui proiect¹⁾ se deosebea mult de cel din proiectul de constituție de la 1863. Am arătat că după acesta din urmă, colegiul electoral pentru adunare era format din membrii consiliilor județene și comunale, plus un număr egal de alegători suplimentari; că erau alegători primari la consiliile județene și comunale și că erau eligibili la adunare, toți câți plăteau contribuția generală, adică 48 lei pe an. După sistemul proiectului de la 1864, alegătorii pentru adunare se împărțeau în primari și direcți; și unora și altora li se cerea să plătească minimul de contribuții de 48 lei pe an, dar celor direcți li se mai cerea să și știe să scrie și să citească. Această din urmă condiție se cerea și pentru eligibilitate. Prin aceste modificări, sugerate Domnului din afară, se îndepărtau firește cei mai mulți săteni din adunare, dar se dădea totuși o strașnică lovitură vechii clase conducătoare. Așa dar, Cuza Vodă cerea acum adunării și clasei de proprietari cari o compuneau, să se desființeze ei înșiși. Dar, apropiindu-se sărbătorile Paștilor, el proroga în acelaș timp adunarea pentru ziua de 2 Mai.

De altă parte, dela cabinetul Domnului pornea în aceeași zi de 15/27 Aprilie, următoarea notă către agenția

¹⁾ Monitorul oficial No. 87 din 15/27 Aprilie 1864. E acelaș cu legea electorală anexată mai apoi statutului, mai puțin art. 17—21.

dela Constantinopol : „Iată, între noi, planul Domnului. Dacă adunarea, la reîntrunirea ei, persistă în rea voință, Domnul o va dizolva, va proclama legea electorală și va convoca pe bazele ei, care sânt cele deja votate în legea comunală, o nouă adunare, căreia îi va supune un proiect de Constituție, cam acelaș care este deja cunoscut¹⁾).

Două zile în urmă, la 29 Aprilie stil nou, agenția dela Constantinopol raporta : „Reprezentantul Franței îmi comunică răspunsul d-lui Drouyn de Lhuys: a evita de a ajunge la extremitatea unei lovituri de Stat²⁾. Insfârșit, la 12 Mai stil nou sosește altă telegramă de la Constantinopol : ambasadorul Franței este de părere ca Domnul să dizolve adunarea, să dea o proclamație către națiune spunând că o va consulta, dar apoi să plece la Constantinopol și numai la întoarcere să facă legea electorală și statutul. Să nu vie la Constantinopol cu un nou fapt împlinit³⁾).

Domnul n'a ascultat de acest sfat și a isbutit. Știa se vede că situația europeană deoparte, implicația de altă parte a chiar unor miniștri ai Porții în complotul lui Costache Suțu contra Domnului⁴⁾, vor da dreptate părerii exprimate de trei ori de Bordeanu că nimeni nu va căuta să mai desfacă faptul împlinit.

Două zile după aceea, la 2/14 Mai, adunarea este convocată în sesiune extraordinară pentru votarea legii electorale. In aceiaș zi însă, față de atitudinea, explicabilă, dar imprudentă, a adunării, care intră în discuția unei propuneri de vot de blam guvernului, Kogălniceanu citește mesagiul de dizolvare⁵⁾.

Lovitura de stat era făcută.

Era făcută, cum voise Domnul, fără amestec din afară.

Era încă unul din marile fapte împlinite pe care, cu

1) Coresp. lui Cuza Vodă VII. 399.

2) Ibid VII. 402.

3) Ibid 428 verso. .

4) Ibid V.

5) Xenopol. Domnia lui Cuza Vodă, I. 388—9.

atâta măiestrie și demnitate, Cuza Vodă a știut, în interesul superior al neamului, să le înfățișeze diplomației europene.

Plecând la Constantinopol la 25 Mai 1864, Cuza Vodă obținut acolo de la Poartă și de la puterile garante recunoașterea statutului, cu prea puține „Modificațiuni îndeplinite“, precum și a proiectului de lege electorală din Aprilie¹⁾.

La 15 August, Domnitorul promulgă legea rurală prin simplu decret care, conform statutului, avea putere de lege.

În Decembrie se întruni în sfârșit adunarea ieșită din noua lege electorală și care purta pecetea unei mari evoluții democratice.²⁾

¹⁾ În corespondența lui Sadyk pașa, păstrată la Academie, se găsește, în vol. IV. f. 184 o scrisoare din 5 Iulie 1864 în care citesc: „Dès que les Puissances n'ont pas ratifié son [al lui Cuza] coup d'Etat, la loi électorale et le statut, tels qu'il les a octroyé, il n'y a pas de réussite; le changement apporté dans la loi électorale que nous connaissons, est un fiasco complet, car d'après ces changements, la moitié des anciens députés pourront revenir; or, il n'aura plus son soutien dans les paysans, comme il l'a espéré“. — Aceste afirmații par numai în parte întemeiate, căci nu se cunoaște nici o modificare adusă proiectului de lege electorală de la Aprilie 1864. [Vezi textele în Vasile M. Kogălniceanu, Acte relative la 2 Mai 1864. Buc. 1894]. Presiunea din afară determinase încă de atunci pe Cuza Vodă să revie asupra sistemului său electoral din proiectul de constituție de la 1863.

²⁾ Vezi A. D. Xenopol, o. c. II. 6—7. Într-o scrisoare din 17 Ian. 1865 [Coresp. lui Sadyk pașa, vol. IV, p. 272] găsim următoarea apreciere: „Si le vote universel [*sic*] a produit quelque part des effets ridicules, c'est ici. Toute l'assemblée est composée d'imbéciles et de domestiques; les ministres eux-mêmes, contents de pouvoir faire tout ce qu'ils veulent, ont honte de se trouver devant des pareils représentants de la nation roumaine“. De atunci am mai evoluat.

ANEXA I.

Proect de constituție, 1863.

CONSTITUȚIUNE.

Despre ocârmuire.

Art. 1. Ocârmuirea Principatelor Unite aparține Domnitorului.

Este formula generală din Constituția franceză dela 15 Ian. 1852, art. 2: „Le gouvernement de la République est confié... au président“.

În Convenția de la Paris, art. 3, se rostea: „Puterile publice vor fi încredințate... unui hospodar și unei adunări electivă...“ iar art. 4, adăogă: „Puterea executivă va fi exercitată de Hospodar“.

În statutul de la 1864, Cuza Vodă, s'a oprit la formula: „Puterile publice sunt încredințate Domnului, unei adunări ponderatrice și adunării electivă“.

Art. 2. Domnitorul cârmuește cu concursul miniștrilor numiți de dânsul.

Este reproducerea art. 14 al Convenției de la Paris: „Hospodarul cârmuește cu ajutorul miniștrilor numiți de dânsul“.

Art. 3. al Constituției franceze de la 1852, glăsuiă: „Le président gouverne au moyen de ses ministres, du conseil d'Etat, du sénat et du corps législatif“.

Art. 3. Puterea Legiuitoare se exercită împreună de Domnitor, de Senat și de Adunarea electivă.

Este art. 4. din constituția franceză de la 1852: „La puissance législative s'exerce collectivement par le Président, le sénat et le corps législatif“.

Senatul înlocuia Comisia centrală prevăzută în Convenția de la Paris (art. 5).

În statutul de la 1864, Cuza Vodă a adoptat (art. 2.) termenul de „adunare ponderatrice“ în loc de senat.

Art. 4. Domnitorul este șeful statului;

Comandază armata;

Numește la toate funcțiunile civile și militare;

Art. 6. al Constituției franceze de la 1852: „Le président de la République est le chef de l'Etat. Il commande les forces de terre et de mer..., nomme à tous les emplois.“

Art. 14. al. 3. al convenției de la Paris: (Domnul) numește în toate funcțiile de administrație publică“.

Are singur inițiativa legilor, carele sânt elaborate de un Consiliu de Stat.

Art. 8 din Constit. fr. (Le président de la République) a seul l'initiative des lois.

Art. 3. din statutul lui Cuza de la 1864: „Domnul are singur inițiativa legilor; el le pregătește cu ajutorul Consiliului de Stat și le supune adunării electivă și corpului ponderatar spre votare“.

Intărește și promulgă legile votate de Adunarea electivă și de Senat.

Poate refuza întărirea sa.

Face regulamentele trebuincioase pentru executarea legilor.

Pregătește bugetele și le supune la deliberările Adunării electivă.

Toate aceste texte figurează în art. 14 al Convenției de la Paris.

Dreptatea se face în numele Domnitorului.

Este art. 7 din Constituția franceză de la 1852: „La justice se rend en son nom“.

Are dreptul de a iertă și de a preschimba pedepsele în materii criminale, fără a putea interveni într'altfel în administrarea justiției.

Este art. 14 al Convenției de la Paris.

Art. 5. Orice act eșit dela Domnitor trebuie să fie scris de către miniștrii competenți.

Este art. 15 al. 1. al Convenției de la Paris. — Cf. I. C. Filitti, Despre vechea organizare administrativă a Principatelor române. Buc. 1929, p. 36.

Art. 6. Miniștrii sunt răspunzători de violarea legilor, dar fără a fi solidari unii pentru alții. Nu pot fi puși în acuzație decât numai de către Senat și vor fi supuși judecării Inaltei Curți de Justiție.

Este reproducerea art. 15 al. 2. și 3. din Convenția de la Paris cu adăogirea părților subliniate care sunt luate din constituția franceză de la 1852: (Les ministres) ne sont responsa-

bles que chacun en ce qui le concerne des actes du gouvernement. Il n'y a point de solidarité entre eux. Ils ne peuvent être mis en accusation que par le sénat" (art. 13).

În sistemul Convenției de la Paris acțiunea „putea fi provocată de Domn sau de adunare“.

Art. 7. Miniștrii fac jurământul obișnuit. Membrii senatului, Adunării electivă și ai Consiliului de Stat, magistrații, ofițerii și oricari alți funcționari fac jurământul următor :

„Jur a da ascultare Constituțiunii și a păstra fidelitate către Domnitor“.

Este reproducerea art. 14 din Constituția franceză de la 1852.

Despre Senat.

Art. 8. Un Senat este instituit. Senatorii sunt numiți pentru șase ani. Din doi ani în doi ani, Senatul va fi reînnoit în a treia sa parte. Senatorii eșiți vor putea fi din nou numiți. Numărul membrilor Senatului nu poate întrece patru zeci și nouă.

Sistemul *numirii* senatorilor era admis în Constituția fr. de la 1852, dar acolo erau numiți pe viață. Ideea *reînnoirii* este luată din constit. belgiană de la 1830 (trad. Teodor Veisa, Iași 1857), art. 55 : „Senatorii se aleg pentru opt ani și la fiecare patru ani, jumătate din numărul lor se reînnoește...“

În Statutul de la 1864, Cuza Vodă a admis (art. 8) că „membrii corpului ponderator se reînnoesc din 2 în 2 ani, câte o a treia parte, dar numai încât se atinge de membrii numiți de Domn. Membrii eșiți se vor putea numi din nou“. În „modificățiunile îndeplinite Statutului“, art. 8 a fost schimbat în sensul că întreg senatul va fi reînnoit pe jumătate din 3 în 3 ani.

Art. 9. Senatul se compune :

1. De Mitropolitul și de Episcopii eparhioți ;
2. De Primul Președinte al Curții de Casațiune ;
3. De generalul mai în vârstă dintr'acei în activitate ;
4. Și de persoanele pe care Domnitorul va găsi de cuviință a le ridica la această înaltă funcțiune.

Este transplantarea art. 20 din Constituția franceză de la 1852: „Le sénat se compose: 1. des cardinaux, des maréchaux des amiraux; 2. des citoyens que le Président de la République juge convenable d'élever à la dignité de sénateur”.

În statutul de la 1864, Cuza Vodă a fixat numărul „membrilor adunării ponderatrice” la 64, dintre cari 32 vor fi numiți de Domn după o listă de câte 3 candidați ai fiecărui consiliu județean, iar 32 dintre persoane care au îndeplinit cele mai înalte funcții în țară, sau se bucură de un venit de 800 galbeni. (art. 7).

Art. 10. Domnitorul convoacă, amână, prelungește Senatul.

Fixează printr'un decret durata sesiunilor.

Este art. 24. din Constituția franceză de la 1852.

Art. 11. Mitropolitul este președinte de drept al Senatului. Primul vice-președinte este numit de către Domnitor, în fiecare an dintre senatori. Al doilea vice-președinte și ceilalți membri ai biuroului se aleg de către Senat.

În constituția franceză de la 1852 (art. 23) *toți* membrii biuroului erau numiți. În statutul de la 1864, Cuza Vodă a adoptat sistemul numirii celor 2 vice-președinți, dar în „modificări îndeplinitoare statutului” a revenit la sistemul art. 11 de mai sus.

Art. 12. Regulamentul interior al Senatului se va face prin îngrijirea Guvernului.

Menținut și în art. 16 al Statutului de la 1864.

Art. 13. Ședințele Senatului nu sunt publice. Deliberațiunile se publică în foaia oficială. Discuțiunile nu se pot publica în parte sau în prescurtare.

Un prescript verbal cuprinzător a fiecărei ședințe se va face prin îngrijirea Președintelui și se va comunica în aceeași seară ziarelor.

Principiul că desbaterile senatului nu sunt publice este luat din art. 24 al. 2. al constituției franceze dela 1852. Cuza a renunțat la el în art. 11 al. 3. al Statutului de la 1864.

Restul articolului este o extindere la senat a dispozițiilor din art. 42 al Constituției franceze cu privire la desbaterile adunării legislative.

Art. 14. Dacă miniștrii nu sânt membri ai Senatului, totuși au intrarea în Senat și pot lua parte la discuțiunile legilor, fără drept de vot.

Menținut și în art. 11. al. 4. al Statutului de la 1864.

Art. 15. Nici o lege nu poate fi promulgată dacă mai înainte nu va fi cercetată de Senat.

Este art. 25 al. 2. al Constituției franceze de la 1852.

Art. 16. Senatul hotărăște asupra promulgării legilor ; se opune sau nu se opune promulgării lor ; nu poate discuta decât asupra chestiunii constituționale.

Sun ideile cuprinse în următoarele art. din Constituția franceză de la 1852:

Art. 25: „Le sénat est le gardien du pacte fondamental... Aucune loi ne peut être promulguée avant de lui avoir été soumise”.

Art. 26. Le sénat s'oppose á la promulgation des lois qui seraient contraires ou qui porteraient atteinte à la constitution....“

În satutul de la 1864, Cuza Vodă s'a apropiat chiar de textul francez. Art. 12: „Dispozițiile constitutive... sunt puse sub ocrotirea corpului ponderator” ¹⁾. Art. 13: „Orice proect votat de adunarea electivă, afară de buget, se supune corpului ponderator, care va prețui dacă este compatibil cu dispozițiunile constitutive“.

Art. 17. Senatul regulează prin senatus-consult:

1. Tot ce n'a fost prevăzut de constituțiune și care este de neapărată trebuință pentru funcționarea ei ;

2. Sensul articolelor Constituțiunii cari vor da loc la diferite interpretațiuni.

Este reproducerea art. 27, punctele 2 și 3 din Constituțiunea franceză de la 1852.

Art. 18. Asemenea senatus-consulte sunt supuse întăririi Domnitorului și promulgate prin el.

Este art. 28 din Constituția franceză de la 1852.

¹⁾ Acești termeni erau întrebuițați în art. 32 al. 1. al Convenției de la Paris, cu privire însă la Comisia centrală de la Focșani.

Art. 19. Senatul primește și discută, dacă găsește de cuviință, petițiunile care i se vor adresa de către cetățeni.

Art. 45. din constit. fr. de la 1852: „Le droit de pétition s'exerce auprès du sénat”.

Art. 15. din statutul lui Cuza de la 1864: „Numai corpul ponderator are dreptul de a primi petițiuni și de a le discuta, dacă este trebuință”.

Art. 20. Senatul poate, prin un raport adresat Domnitorului, arăta trebuința unor proiecte de lege de interes național și a propune bazele asemenea legi¹⁾.

Este art. 30 din constit. fr. de la 1852.

În art. 12 din statutul lui Cuza de la 1864: „(Corpul ponderator) poate, la finele fiecărei sesiuni, propune Domnului îmbunătățirile ce ar socoti trebuitoare în diferitele ramuri ale administrației. Aceste propuneri, Domnul le va putea recomanda Consiliului de Stat, spre a se preface în proiecte de legi”.

Acest art. a fost schimbat prin „Modificațiunile îndeplinite de statutului: „La finalul fiecărei sesiuni, senatul și adunarea electorală vor numi fiecare un comitet... Ambele comitete se vor întruni în comisie mixtă spre a face un raport Domnului... și a-i supune chestiunile de îmbunătățire ce ar crede trebuitoare... Aceste propuneri vor putea fi recomandate de Domnului Consiliului de Stat spre a fi prefăcute în proiecte de legi”.

Art. 21. Senatul nu va putea pune în acuzare pe miniștri decât cu majoritatea a două din trei părți a membrilor de față.

Această majoritate, pentru punerea sub acuzare a miniștrilor, era prevăzută în art. 15 al. 4. al Convenției de la Paris.

Art. 22. Senatorii primesc o indemnitate de câte trei galbeni pe zi pe tot timpul sesiunii, fie ordinare sau extraordinare.

Acei din senatori care locuiesc în orașul unde se fac ședințele Senatului nu vor primi nici o indemnitate.

Art. 22. din Constituția fr. de la 1852: „Les fonctions de sénateur sont gratuites. Néanmoins, le président de la Républi-

¹⁾ În sistemul Convenției de la Paris (art. 32 al. 2.) aceste atribuții aparțineau comisiei centrale de la Focșani.

que pourra accorder á des sénateurs, en raison des services rendus et de leur position de fortune, une dotation personnelle qui ne pourra excéder 30.000 fr. par an.

Al. 1. al articolului 22 din proiect, a devenit art. 10 al Statutului de la 1864.

Art. 23. Nici un senator nu va putea fi arestat nici prigonit în materia penală, decât numai pentru fapte ve-ghiate, fără ca Senatul să fi autorizat arestațiunea sau pri-gonirea.

Este art. 13 al. 1 din const. fr. de la 5 Aprilie 1814, unde dispoziția privea însă și pe membrii celei de a doua adunări, ceea ce și Cuza a admis în art. 7. al. 2. al Statutului de la 1864.

Art. 24. Senatorii vor fi supuși judecării Inaltei Curți de Justiție. Totuși Senatorii cari vor fi din șirul armatei și cari vor fi prigonii pentru fapte atingătoare de servi-ciul militar, vor rămâne supuși judecării tribunalelor mili-tare și prigonirea în contra lor se va exercita fără auto-rizarea Senatului. .

Primul aliniat este art. 13 al. 2 al Const. fr. dela 6 Aprili-e 1814, unde însă Curtea de Justiție era alta decât la noi, iar privilegiul jurisdicției excepționale se întindea și asupra membrilor celei de a doua adunări.

Despre Adunarea electivă.

Art. 25. Adunarea electivă se compune din membri a-leși de districte și de orașe.

Ea va fi aleasă pe 6 ani.

Art. 26. Alegătorii sunt primari sau direcți.

Art. 27. Este alegător primar în districte și orașe, ve-ricine plătește contribuțiuni generale.

Art. 28. Poate fi alegător direct ori cine plătește un impozit direct de cinci galbeni, fie în districte, sau în orașe.

Art. 29. Este eligibil, fără deosebire, ori cine, născut sau naturalizat român, fiind în vârstă de 30 ani împliniți, plătește contribuțiunea generală.

Art. 30. Nimeni nu va putea fi alegător dacă nu este

născut sau naturalizat român și dacă nu are vârsta de 25 ani împliniți.

Art. 31. Noul sistem electoral se reazimă pe bazele constitutive a Consiliilor municipale și a Consiliilor generale de districte.

Art. 32. În fiecare district se înființează un Consiliu general care se ocupă de interesele particulare ale districtului și ale cărui atribuțiuni se vor determina la timp.

Consiliul general se compune din 10 membri, aleși pentru 6 ani, după modul rostit prin cuprinderea art. 27.

Nimeni nu poate fi membru al Consiliului general dacă nu plătește un impozit direct de 5 galbeni, fie în districte sau în orașe.

Consiliul General este prezidat de Prefectul districtului.

Art. 33. În fiecare capitală de district, Consiliul municipal se compune de cinci membri minimum, aleși de către alegătorii orașului pentru șase ani, în modul rostit prin cuprinderea art. 27.

Nimeni nu va putea fi membru al Consiliului municipal dacă nu plătește un impozit direct de cinci galbeni.

Domnitorul numește pe președintele Consiliului municipal din numărul membrilor aleși.

Art. 34. Spre a se alege deputați pentru Adunarea electorală, Consiliul general al districtului și consiliul municipal al capitalei districtului se vor completa cu un număr îndoit de membri, prin adăogirea de zece alegători direcți pentru Consiliul general și de cinci pentru Consiliul municipal, aleși după dispozițiunile art. 32 și 33. Ambele Consilii, cu acești membri complimentari, vor forma marele colegiu electoral.

Art. 35. Fiecare mare colegiu electoral alege trei deputați, doi pentru district și unul pentru capitala districtului.

Art. 36. În privința importanței lor, orașele București și Iași vor avea câte trei deputați, Craiova, Galați, Brăila și Ismail câte doi deputați.

Art. 37. Listele electorale se vor alcătui pe tot anul în fiecare district prin îngrijirea administrației asistată de Președintele Consiliului municipal, după rolurile de contribuțiune.

Art. 38. Domnitorul convoacă, amână, prelungește și disolvă Adunarea electivă.

Este art. 46 al. 1 al constit. fr. dela 1852.

Art. 39. In cazul disolvărei, Domnitorul va convoca o nouă Adunare în termen de patru luni.

Este art. 46 al. 2 al constit. fr. dela 1852, dar acolo termenul era de 6 luni.

Art. 40. Dăinuirea fiecărei sesii ordinare a Adunării electivă, este fixată la trei luni. Adunarea electivă se va întruni în fiecare an la întâi Octombrie.

Este art. 17 al. 1 și 2 din Convenția dela Paris dela 1858.

Art. 41. Domnitorul în fiecare an numește pe Președintele Adunării electivă.

Art. 42. Adunarea electivă alege pe vice-președinți și pe alți membri a biroului.

In constit. fr. dela 1852 (art. 43) atât președintele cât și vice-președinții erau numiți de șeful statului.

Art. 43. Regulamentul interior al Adunării electivă se va face prin îngrijirea Guvernului.

Menținut în art. 16 din statutul dela 1864.

Art. 44. Ședințele Adunării electivă sunt publice. Președintele hotărăște condițiunile prin care publicul va fi admis la ședințele Adunării.

Discuțiunile se vor publica prin foaia oficială. Este oprit a se reproduce în parte sau în prescurtare. Un prescript-verbal cuprinzător a fiecărei ședințe se va face prin îngrijirea Președintelui și se va comunica în aceiași seară ziarelor.

Publicitatea ședințelor adunării legislative era prevăzută în art. 41 al constit. fr. dela 1852.

Aliniatul 2 este reproducerea art. 42 din aceeaș constituție.

In acelaș sens, art. 19 al Convenției dela Paris din 1858.

Art. 45. Adunarea electivă discută și votează impozitele și proiecte de legi.

Art. 39 din constit. fr. de la 1852: Le corps législatif discute et vote les projets de lois et l'impôt.

Art. 46. După cererea a zece deputați și dacă o asemenea cerere se face chiar în cursul discuțiunii, Adunarea electivă se constituie în Comitet secret.

In cazul acesta, ședințele nu sunt publice și publicația discuțiunii este cu totul oprită, fie sub ori ce formă.

După art. 41 din constit. fr. dela 1852, cererea a 5 deputați era suficientă.

Art. 47. Orice amendament, adoptat de comisiunea însărcinată a examina un proiect de lege, se trimete, fără a se supune unei discuțiuni publice, Consiliului de Stat prin îngrijirea Președintelui Adunării.

Dacă amendamentul s'ar respinge de către Consiliul de Stat, el nu mai poate fi supus adunării electivă.

Dacă comisiunea Adunării totuși menține amendamentul, proiectul de lege împreună cu socotința comisiunei se va înapoia Guvernului prin îngrijirea Președintelui Adunării electivă.

Primele două aliniate sunt reproducerea exactă a art. 40 din constit. fr. dela 1852.

In statutul dela 1864, Cuza Vodă a admis (art. 14) un alt sistem în care rolul principal îl avea corpul ponderator (Senatul).

Art. 48. Dacă bugetul nu s'ar vota în timp priincios, Domnitorul va hotărî prin decret împlinirea necesităților serviciilor publice conform bugetului anului precedent.

Este art. 22 al. 2 al Convenției dela Paris din 1858.

Art. 49. Miniștrii nu pot fi membri Adunării electivă.

Este textual, art. 44 din constit. fr. dela 1852.

Art. 21 al Convenției dela Paris din 1858 permisesese miniștrilor să fie membri ai adunării. Tot așa proiectul de constituție elaborat la 1859 de Comisia centrală dela Focșani.

Art. 50. Miniștrii au intrarea slobodă în Adunarea electivă. Pot lua parte la discuțiunile legilor, fără a putea însă participa la vot.

Este art. 21 al Conv. dela Paris care prevedea că chiar dacă miniștrii nu vor fi membri adunărilor, ei tot își vor avea intrarea și vor putea lua parte la desbaterea legilor, fără a lua însă parte la votare.

Art. 51. Nici o petițiune nu se poate adresa Adunării electivă.

Este reproducerea exactă a al. 2 din art. 45 al constit. fr. dela 1852.

Art. 52. Nici o interpelațiune nu poate fi citită și discutată, dacă n'a fost supusă trei zile înainte și prin înscris Președintelui care, apreciind oportunitatea interpelațiunii, o va comunica Ministrului interpelat, dacă o va socoti de trebuință.

Art. 53. Membrii Adunării electivă primesc o indemnitate de câte doi galbeni pe zi pe tot timpul sesiunii, fie ordinare sau extraordinare.

Acei din deputați care locuiesc în orașul unde se fac ședințele Adunării electivă, nu vor primi nici o indemnitate.

În Franța, mandatul era gratuit (art. 37 din constit. de la 1852).

Despre Consiliul de Stat și despre Curtea de compturi.

Art. 54. Se vor înființa un Consiliu de stat și o Curte de compturi. Se institue provizor un Comitet de legislațiune și un Comitet de finanțe.

Se știe că Consiliul de stat a fost înființat de Cuza Vodă, după modelul francez, la 11 Februarie 1864 și a fost menținut prin statutul loviturii de stat de la 2 Mai 1864. Cf. art. 56.

Art. 55. Comitetul de legislațiune studiază, discută și alcătuește proiectele de legi ce i se vor supune de către guvern și desleagă conflictele ce s'ar putea naște în materie de competența administrativă.

Art. 50 din constit. fr. dela 1852: Le conseil d'état est chargé, sous la direction du président de la République, de rédiger les projets de loi et les réglemens d'administration publique et de résoudre les difficultés qui s'élèvent en matière d'administration.

E, de altfel, reproducerea art. 52 din constit. fr. a anului VIII (1799), care, odată cu consulatul, a introdus în Franța Consiliul de stat.

Art. 56. Comitetul de legislațiune este compus de șase membri, adică de trei senatori și de trei deputați numiți de Domnitor pentru doi ani.

Pare inspirat din alcătuirea Comisiei centrale dela Focșani, care avusese atribuția de a pregăti legile de interes comun amânduror Principatelor, până la unirea desăvârșită a acestora și fusese compusă din 8 Moldoveni și 8 Munteni, câte 4 numiți de Domn și câte 4 aleși de adunarea fiecărui principat (art. 27 al Conv. dela Paris din 7/19 August 1858). O lege votată la 5 Martie 1862 (Monitor Oficial No. 56 din 12 Martie), sub guvernul Barbu Catargi, înființase un „comitet provizoriu, cu însărcinarea de a elabora proiectele de legi ce au a se supune de guvern la deliberarea adunării”. Acest comitet, de care nu știu să fi funcționat, avea să fie compus din „toți miniștrii și un număr egal de deputați aleși de adunare din sânul ei”. V. anexa II.

Art. 57. Domnitorul numește pe Președintele Comitetului de legislațiune și-l poate alege, dacă o găsește de cuviință, în afară Senatului și Adunării electiv.

Președintele comisiei centrale dela Focșani era ales de ea însăși. In sistemul legii dela 5 Martie 1862, președinte al comitetului provizoriu de legislație era președintele consiliului de miniștri; numai vicepreședintele era ales dintre membrii comitetului cei desemnați de adunarea legislativă.

Art. 58. Comitetul de legislațiune susține în numele guvernului, discuțiunea proiectelor de legi înaintea Senatului și înaintea Adunării electiv.

Membrii cari vor fi meniți a lua cuvântul întru aceste se vor desemna de către Domnitor.

Este exact art. 51 din constit. fr. dela 1852.

Art. 59. Miniștrii au drept de a intra și discuta în șânul Comitetului de legislațiune.

Este reproducerea art. 53 din constit. fr. dela 1852. A fost menținut în art. 8 al legii de la 11 Fevr. 1864 care a înființat la noi Consiliul de stat.

Art. 60. Comitetul de finanțe examinează și verifică sumele exercițiilor expirate și supune socotelile definitive încheiate Adunării electivă prin canalul Guvernului.

Decretul francez din 31 Mai 1862 menținuse comisiunea de 9 membri înființată prin ordonanță din 10 Dec. 1823 cu scopul „d'arrêter le journal et le grand livre de la comptabilité générale des finances au 31 Décembre, et de constater les coordonances des comptes des ministres avec. les résultats des écritures centrales des finances”. Raportul comisiunei era comunicat adunărilor legislative prin ministrul finanțelor.

Art. 61. Comitetul de finanțe este compus de șase membri: adică de trei senatori, aleși de către Senat și de trei deputați aleși de către Adunarea electivă.

În proiectul de Regulament organic al Țării Românești, art. 137 prevedea că „Domnul va trimite socoteala întocmită la finele fiecărui trimestru de vistier, cu raport, în cercetarea a șase boeri cari se vor alege pentru aceasta, în fie care an, de către obșteasca adunare. Aceștia vor face raport la Domn cu observațiile lor. Domnul îl va păstra și la finele anului le trimite adunării cu toate socotelile anului expirat”.

Comisiunea franceză dela 1862 era compusă din senatori, deputați, membri ai Consiliului de stat și ai Curții de conturi.

Art. 62. Președintele Comitetului de finanțe se va alege de către însuși membrii Comitetului.

Art. 63. Membrii Senatului și membrii Adunării electivă care compun Comitetul de legislațiune sau comitetul de finanțe vor păstra dreptul de a vota.

Legea dela 5 Martie 1862 pentru comitetul provizoriu de legislație, conserva deputaților membri ai acestui comitet dreptul de a participa la lucrările adunării și de a vota asupra proiectelor chiar și elaborate de comitet.

Art. 64. Membrii Comitetului de legislațiune și mem-

brii comitetului de finanțe vor primi o retribuțiune de pe lună pe tot timpul sesiunilor Comitetelor.

Art. 52 din constit. fr. dela 1852: Le traitement de chaque conseiller d'état est de 25.000 frcs.

Art. 65. Comitetul de legislațiune și Comitetul de finanțe se vor întruni la 1 Ianuarie.

Sedințele se vor ține trei luni în șir.

Domnitorul le poate prelungi.

Dispozițiunile Generale.

Art. 66. Dispozițiunile Convențiunei (dela Paris) care nu sunt contrarie Constituțiunii de față rămân în vigoare până când nu se vor abroga prin drumul legal.

Art. 56 din constit. fr. dela 1852: Les dispositions des codes, lois et réglemens existants qui ne sont pas contraires à la présente constitution, restent en vigueur jusqu'à ce qu'il y soit légalment abrogé.

Dispozițiunile tranzitorii.

Art. 67. Constituțiunea de față va fi în vigoare din ziua în care noua organizațiune ce o dă va fi stabilită.

Până atunci decrete domnești slobozite de astăzi, o mie opt sute șase-zeci-trei, vor avea putere de lege.

Art. 58 din constit. fr. dela 1852: La présente constitution sera en vigueur à dater du jour où les grands corps de l'état qu'elle organise seront constitués. Les décrets rendus par le président de la République, à partir du 2 Décembre jusqu'à cette époque, auront force de loi.

ANEXA II.

Lege p. înființarea unui comitet provizoriu de legislație.
12 Martie 1862.

Art. 1. Un Comitet provizoriu se instituie cu însărcinarea de a elabora proiectele de legi ce au a se supune de Guvern la deliberarea adunării.

Art. 2. Înainte de a se închide sesiunea parlamentului pentru anul 1862, acest comitet va supune neapărat la deliberarea adunării un proiect de lege organic pentru a hotărî modul definitiv după care guvernul și adunarea să exercite dritul lor de inițiativă legislativă.

Art. 3. Până se va înființa o asemenea legiuire, acest comitet va exercita prin delegațiune dreptul de inițiativă legislativă în numele guvernului și al adunării, precum l'a exercitat până acum comisia centrală. Prin urmare misiunea acestui comitet încetează de drept odată cu sesiunea următoare a parlamentului pentru anul 1862.

Art. 4. Acest comitet se compune din toți miniștrii și dintr'un număr egal de deputați aleși de adunare din sânul ei.

Art. 5. Deputații membri ai acestui comitet conservă totdeauna dreptul de a lua parte la lucrările adunării și chiar la votarea proiectelor ce vor fi elaborate în comitet.

Art. 6. Orice proiect de lege elaborat de acest comitet, ca să fie supus Domnului spre a se trimite în deliberarea adunării, trebuie să întrunească cel puțin 9 glasuri.

Art. 7. Comitetul va regula ordinea deliberărilor și lucrărilor sale și va putea numi un raportor care să susțină înaintea adunării proiectul prezentat, fără prejudiciul dreptului guvernului de a-l susține prin organul miniștrilor.

Art. 8. Guvernul, pe temeiul convenției, va putea pregăti și singur, dacă va socoti de cuviință, bugetul și legile de interes local ce trebuința ar cere. Asemenea va putea retrage din discuția adunării orice proiect de lege prezentat ei.

Art. 9. Președintele Consiliului de miniștri este de drept președintele comitetului.

Art. 10. Dintre membrii comitetului aleși de cameră, se va alege prin scrutin un vicepreședinte care să îndeplinească în comitet locul președintelui consiliului în lipsa sa.

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
2017

